

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**ЯВИЩЕ ПАРЦЕЛЯЦІЇ У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
ВАСИЛЯ ШКЛЯРА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ЗАЛИШЕНЕЦЬ.
ЧОРНИЙ ВОРОН»)**

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»

студентки 4 курсу

галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,

спеціальності 035 «Філологія»,

спеціалізації 035.01 «Українська мова

та література», ОНП «Українська

філологія та західноєвропейська мова»

Марії Олегівни Карнафель

Науковий керівник:

к.філол.н., доцент кафедри української

мови та прикладної лінгвістики

Сергій РІЗНИК

«Допущено до захисту»

протокол засідання кафедри

української мови та прикладної лінгвістики

№ 15 від «6» червня 2024 року

завідувач кафедри _____

к.філол.н., доц. **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ-2024

АНОТАЦІЯ

У дослідженні визначено основні характеристики парцельованих конструкцій і парцелятів, а також структурно-семантичні нюанси їхнього застосування в романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон», що дозволило розкрити роль і зміст таких елементів, як «парцелят» та «парцельована конструкція».

Найуживанішим методом, використаним під час дослідження, виявився описово-аналітичний метод. Допоміжними прийомами були зіставний, метод системного аналізу, структурно-семантичний та функціональний методи. Такий підхід дозволив краще дослідити зовнішню структуру парцелятів і парцельованих конструкцій, їхній глибинний зміст та особливості використання у художніх текстах.

У першому розділі роботи на основі проаналізованих підходів до класифікації парцельованих одиниць було обрано найефективніші для подальшого використання, окреслено обсяг досліджуваних понять і визначено, як вони формують ідіостиль письменника.

У другому розділі розглянуто парцеляти й парцельовані конструкції в системі простого речення та в поліпредикатних конструкціях. З твору було взято понад 200 елементів фактичного матеріалу. Зокрема, визначено, що Василь Шкляр віддає перевагу парцелюванню однорідних присудків та різного виду обставин, наступними за кількістю є означення, а на третьому місці – парцельовані підмети та додатки. Серед складних конструкцій отримують перевагу у членуванні складносурядні та складнопідрядні речення, у яких посилюється зміст приєднувальним компонентом. Третій розділ присвячено аналізу функційно-стилістичного потенціалу парцельованих конструкцій у прозовому творі, зокрема стилістичному ефектові від парцелювання членів речення та впливу синтаксичної структури на сприйняття та інтерпретацію досліджуваного тексту.

SUMMARY

The study identifies the main characteristics of partial constructions and partials, as well as the structural and semantic nuances of their use in Vasyl Shklyar's novel "The Remnant. The Black Raven", which made it possible to reveal the role and content of such elements as 'partial' and 'partial construction'.

The most common method used in the study was the descriptive-analytical method. Auxiliary techniques included comparative, system analysis, structural-semantic, and functional methods. This approach made it possible to better study the external structure of paraphrases and paraphrased constructions, their deeper meaning and peculiarities of use in literary texts.

In the first section of the paper, on the basis of the analyzed approaches to the classification of parceled units, the most effective ones were selected for further use, the scope of the studied concepts was outlined, and it was determined how they form the writer's idiom.

The second section deals with parcels and parceled constructions in the system of simple sentences and in polypredicate constructions. More than 200 elements of factual material were taken from the work. In particular, it is determined that Vasyl Shkliar prefers to parcel homogeneous predicates and different types of circumstances, the next in number are definitions, and in third place are parceled subjects and appendages. Among the complex constructions, the most preferred for partitioning are compound and complex subordinate clauses, in which the content is strengthened by a connecting component.

The third section is devoted to the analysis of the functional and stylistic potential of partitioned constructions in a prose work, in particular, the stylistic effect of partitioning sentence members and the influence of syntactic structure on the perception and interpretation of the text under study.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1 ПРОБЛЕМА ПАРЦЕЛЯЦІЇ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	8
1.1 Походження й визначення термінів «парцеляція», «парцельована конструкція», «парцелят»... ..	8
1.2 Підходи до класифікації парцельованих конструкцій.....	12
1.3 Стилiстичний складник парцельованих одиниць	16
Розділ 2 ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЯВИЩА СИНТАКСИЧНОЇ ПАРЦЕЛЯЦІЇ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»	19
2.1 Парцеляція у системі простого речення.....	19
2.2 Парцеляція у системі складного речення.....	30
Розділ 3 ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРОЗОВОМУ ТВОРІ	19
3.1 Стилiстична функція введення парцельованих членів речення	40
3.2 Вплив синтаксичної структури на сприйняття та інтерпретацію досліджуваного тексту	43
ВИСНОВКИ	47
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	50

Вступ

Аналіз того, як структура морфеми та її значення взаємодіють у конкретних текстах, залишається важливою галуззю дослідження. Наразі дослідження змістили фокус з простої класифікації реченнєвих структур на дослідження того, як саме письменники створюють речення для досягнення певних стилістичних ефектів у тексті.

Сучасні автори використовують різноманітні прийоми для вираження свого творчого бачення. Одним із таких прийомів є парцеляція речень, коли частини речення відчленовується і подається як самостійна одиниця. Це дозволяє автору розкрити читачеві підгрунття задуму своєї ідеї; підкреслити деталі; виділити конкретні елементи висловлювання.

За допомогою парцелювання привертається увагу читача до найважливіших аспектів тексту. Структурне відокремлення ключових ідей посилює їхню значущість.

Така широка варіація стилістичного застосування парцельованих конструкцій призвела до сплеску лінгвістичного інтересу до парцельованих одиниць, особливо з кінця 1960-х років. У перших дослідженнях розглядали різні структурні типи парцельованих конструкцій, їхні логічні, семантичні та експресивні функції. Подальші дослідники спиралися на цей фундамент, розглядаючи їх під різними кутами зору [37, ст.67].

До прикладу, такі мовознавці, як Л. Рижикова досліджували взаємодію між структурою та значенням у часткових конструкціях [37, ст. 68].

Аналізуючи ці дослідження, ми отримуємо глибше розуміння того, як парцельовані конструкції сприяють стилістичному багатству та смислоутворенню літературних творів.

Таким чином, актуальність теми дослідження парцеляції на основі твору «Залишенець. Чорний ворон» Василя Шкляра має значну наукову та практичну цінність. Вона зумовлена тим, що парцеляція є потужним стилістичним

інструментом, який автори використовують для досягнення певних стилістично-експресивних задумів.

Метою даного дослідження є визначення основних характеристик парцельованих конструкцій, парцелятів та структурно-семантичних нюансів їхнього застосування у романі.

Важливими **завданнями** також є наступні:

- 1) Глибше зрозуміти природу та функції парцеляції в українській мові.
- 2) Розкрити роль та зміст таких елементів, як «парцелят» та «парцельована конструкція».
- 3) На основі досліджених підходів до класифікації парцельованих одиниць, обрати найефективніші для подальшого застосування.
- 4) Визначити типи відпарцельованих елементів за структурою та семантичними особливостями й роль парцеляції у створенні образів, передачі емоцій та підкресленні ключових моментів сюжету у романі "Залишенець. Чорний ворон".
- 5) Збагатити знання про досліджені та нові стилістичні функції парцелятів у ідіостилі Василя Шкляра.

Об'єктом дослідження є синтаксичний складник роману Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон».

Предметом дослідження виступили стилістичні та синтаксично-семантичні функції парцельованих конструкцій у досліджуваному романі.

Матеріалом для дослідження став роман Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон», звідки було взято понад 200 елементів фактичного матеріалу.

Найуживанішим **методом**, використаним під час дослідження, виявився описово-аналітичний метод. Також у певних етапах застосовувався структурно-семантичний метод, зіставний та функціональний. Завдяки такому підходу з'явилася можливість краще дослідити зовнішню структуру парцелятів й парцельованих конструкцій та їхній глибинний зміст й особливості використання у текстах

художнього типу.

Структура роботи. Дана бакалаврська робота містить вступ, три розділи, загальний висновок та список опрацьованої літератури (скільки позицій). Уся робота, включаючи дослідження, розміщується на 46 сторінках.

Розділ 1 ПРОБЛЕМА ПАРЦЕЛЯЦІЇ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1 Походження й визначення термінів «парцеляція», «парцельована конструкція», «парцелят»...

За спостереженнями парцеляція дедалі ширше використовується у сучасній українській мові. Таким чином, основна причина вивчення явища парцеляції в описовій граматиці – це тенденція до активного вживання парцельованих конструкцій у сучасній писемній мові. Існує чимало підходів до тлумачення парцеляції: Парцеляція — це прийом експресивного синтаксису, метою якого є розчленувати синтаксично цілісний текст на інтонаційно розмежовані частини. Тобто вона завжди націлена на розмежування великого цілісного контексту та надання синтаксично залежним частинам функційної та комунікативної самостійності. [1. с. 19-25].

Після опрацювання наукової літератури з цієї теми, можемо припустити, що парцеляція – це інтернаціональне синтаксичне явище, оскільки її дослідження проводилися на матеріалах безлічі мов (українська, англійська, французька, російська, німецька, італійська тощо).

Оскільки явище парцеляції досліджувалося у мовознавстві різних країн і відповідно мов, то підходів до визначення термінів «парцелят», «парцельована конструкція», «парцеляція» існує чимало. Перші тематичні праці датуються 30-40-ми роками ХХ століття, де вперше розглянули проблему поділу речення на інтонаційно окремі компоненти. В.Матезіус - чеський лінгвіст, вважається першим дослідником парцеляції. Пізніше, у швейцарській мовознавчій термінології вперше з'являється термін «дислокація», введений Ш.Баллі, й несе визначення відокремлення частини речення у окрему одиницю [3, с.25].

У той час, на думку деяких вчених, частини, які відмежувалися від речення, стають неповними пропозиціями, тому, власне, не виділяли вищезгадане явище у окремий термін. Проте пізніше у радянському мовознавстві все таки ввели термін

«приєднання», під яким мали на увазі розмежування цілісної структури речення на менші інтонаційно-сміслові частини [1, с. 22].

Вперше термін «парцеляція» використовується у 1952 році у праці мовознавця О.Єфремова. У ній зазначається про те, що парцеляція це стилістична фігура, яка «як би ламає пропозицію на частини, перетворюючи їх в еквіваленти самостійних речень, деформуючи структуру пропозиції своєрідним становленням розділових знаків, що порушує загальноприйняті правила» [34, с.78].

Відтак після вищезгаданої праці у 60-их роках ХХ століття починається період активних досліджень на тему членування цілісної структури речення на частини в українському мовознавчому просторі. До прикладу, М. Каранська, розглядала відмежовані частини як приєднувальні компоненти [39, ст. 92], а П. Коструба вважав, що ці частини є «видільними реченнями», тим часом І. Петличний розглядав їх під власно введеним терміном «приєднувально-видільні речення» [40, ст. 25].

Вже у 80-их роках почалося розмежування цих понять. Мовознавці дедалі частіше почали стверджувати, що приєднання – це статичне явище аспекту пропозиції, що має власну граматичну категорію та значення (додаткового контексту), яка виражається завдяки сполучникам, сполучним словам та іншим засобам формального вживання. Тим часом, парцеляція – динамічне явище аспекту пропозиції, яке є важливим прийомом стилістики тексту відокремлення частини речення (висловлювання) у самостійне речення [30, ст. 57].

Парцеляція відбувається у реченнях різної синтаксичної будови: у простих і складних, включаючи речення з вираженням приєднувальних відношень [7, с.128]. А. Загнітко також розмежує поняття «парцеляція» і «приєднання», стверджуючи, що парцеляція передбачає лінгвістичне членування єдиного системного цілого, тоді як приєднання лише додає реченню додаткового змісту [9, с. 306]. Розглядаючи парцеляцію як засіб експресивного синтаксису, науковець підкреслює її виразний характер [8, с. 523].

Науковці характеризують парцеляцію як один із факторів динамічного аспекту речення, зокрема виділяють її як авторський акт виокремлення частини речення (висловлювання) в окреме висловлювання або речення, складене з кількох фраз. Зазвичай це робиться для того, щоб виразно підкреслити сегментоване речення [15, с.7].

Важливо зазначити, що парцелят, будучи інтонаційно та комунікативно виокремленим, не стає повністю автономним, а залишається складовою частиною головного речення або виконує функцію предикативної частини складного речення. Відповідно кількість утворених парцелятів залежить від синтаксичної структури висловлювання, яка розмежовується а кількість приєднаних компонентів - від ситуативного мовленнєвого контексту.

Парцельовану конструкцію можна завжди відновити в єдину синтаксично-цілу структуру, оскільки відмежовані компоненти (парцеляти) зберігають синтаксичну залежність по відношенню до головної частини.

«Причини походження парцеляції лежить у семантичній сфері, текстовому аранжуванні змісту з метою його виразності при граматичній ускладненості конструкцій – носіїв цього змісту» - зазначає мовознавиця Л. Кадомцева. Тенденція до переваги простого речення над складним у сучасному прозовому мовленні, тобто до зміни форми при збереженні лексично-експресивного змісту висловлювання (нехай у частковому вияві синтаксичної парцеляції) теж може вважатися однією з причин виникнення явища парцеляції [12, с.111].

Отже, парцеляція використовується для змістового підкреслення, акцентування та виразного відображення певних частин висловлення. Цей прийом експресивного синтаксису полягає у виокремленні частини мовної структури з метою динамізації та експресивності.

Згідно з лінгвістичним енциклопедичним словником, «парцеляція (від французького слова *parcel* - частка) - спосіб мовної репрезентації єдиної синтаксичної

структури - речення - за допомогою кількох комунікативно самостійних одиниць - словосполучень» [21, с. 369].

Подібний погляд на це явище подають і укладачі українського літературознавчого словника-довідника: «парцеляція (від франц. - частка) – мовленнєва фігура мелодики, при якій відрізки одного речення інтонаційно виділяються як самостійні частини (на письмі - за допомогою розділових знаків)» [13, ст. 524].

Професор Л. Мацько також розглядає парцеляцію як стилістичне явище, вбачаючи в ній «прийом стилістичного синтаксису, що полягає в розчленуванні цілісної семантико-синтаксичної структури на комунікативні відрізки, які інтонаційно та пунктуаційно виокремлюються - окремі речення» [24, с. 369]. Зокрема, дослідниця підкреслює, що, як правило, складне або досить розгорнуте речення зазнає членування, в результаті чого утворюються дві частини: одна з них є основною (більшою) або базовою, а інша - парцелятом (меншою) частиною.

Чимало дослідників розглядають парцеляцію прийомом експресивного синтаксису літературної мови на письмі. О. Іванчикова вважає, що сутність парцеляції, як прийому експресивного синтаксису письмової літературної мови, лежить у розмежуванні синтаксично цілісного тексту на інтонаційно окремі частини, які маркуються за допомогою крапок [25, с. 282].

Від терміна «парцеляція» походять терміни «парцелят» та «парцельована конструкція». Парцеляти – це відділені елементи, які у синтезі зі стрижневою конструкцією утворюють парцельовану конструкцію. Стрижневу структуру варто розуміти як основний компонент висловлювання (базовий елемент) у парцельованій конструкції. Така конструкція може містити від двох та більше частин.

Отже, даний термін також має такі найменування, як «вихідне речення», «опорне речення» або «базова частина».

На думку А. Загнітка, під парцелятом слід розглядати частину простого або

складного речення, що виникає в результаті його членування на кілька висловлень, кожне з яких узгоджене з певним комунікативним задумом і розташоване на периферії синтаксичної структури речення [10, с. 524]. Ця членована частина частина (парцелят) своєю головною та другорядною залежністю відрізняється від звичайного речення. Первинна залежність пов'язана з тим, що виражає залежність головних членів парцелятів від головних членів вихідного речення, а вторинна - як другорядні члени парцелята залежать як від головних, так і від другорядних членів вихідного речення.

Ми погоджуємося з думкою, що парцелят є окремим компонентом, відокремленим від основної частини і залежним від неї як на семантичному, так і на синтаксичному рівнях. Цей компонент концентрується на збагаченні інформаційного фону та модифікує структуру тексту, тим самим посилюючи виразність окремих частин.

При аналізі парцелятів простежується закономірність: вони спираються на найближче контекстуально релевантне самостійне речення, тим самим доповнюючи, уточнюючи, конкретизуючи його зміст.

Парцеляція слугує засобом експресивного синтаксису, що передбачає поділ усієї семантико-синтаксичної структури на самостійні речення, які складаються як з основної структури, так і з парцелятів (тобто часткових структур).

Парцелят та базова частина разом виражають цілісну єдину мовленнєву ситуацію, тому що лише в конструкції парцельованої структури базова частина може повністю розкритися.

Структурно розглядаємо парцеляцію як формально-сміслову відокремлення одиниць (слів, словосполучень, речень), оформлене графічними знаками (крапкою, знаком оклику чи питання).

1.2 Підходи до класифікації парцельованих конструкцій

Явище парцеляції розповсюджується на усі типи речень за синтаксичною

структурою (прості; складні; односкладні; двоскладні тощо). Відповідно підходи до класифікацій парцельованих одиниць ґрунтуються на структурно-граматичних й семантичних чинниках досліджуваних одиниць.

Парцельовані одиниці за своєю структурою, функцією, частотою використання бувають різних видів й це пояснює різні підходи до їх вивчення та класифікації.

У мовознавстві розмежовують різні моделі парцельованих конструкцій на підставах співвідношення самого парцелята та базового речення. Враховують скільки парцелятів містить конструкція; поширеність парцелята; його розташування щодо базової частини (віддаленість від базової частини та опорного слова) й, звичайно, синтаксичну роль у межах речення.

У лінгвістиці виділяють різні види парцеляції, зокрема парцеляцію підмета, присудка, додатка, означення, обставини, складних конструкцій (підрядної та сурядної) та безсполучникового складного речення.

Зокрема, за Л. Кадомцевою, розрізняють наступні види парцеляції: абзацну та ланцюгову. Унікальність парцельованих структур виходить за межі специфічних характеристик їхнього семантичного та ритміко-інтонаційного значення. Кожне таке речення втілює органічну єдність виразного змісту і форми, і кожне відокремлення дотримується цього фундаментального принципу [12, ст. 43].

Можна стверджувати, що парцельовані конструкції демонструють переважно синтаксичну однорідність завдяки класичній граматичній побудові: складаються з одного або декількох компонентів й виконують ту ж саму синтаксичну роль в ідентичному відношенні. Вони можуть проявлятися від однорідних членів речення; відокремлених та не відокремлених членів речення; частин складного речення.

Цікаво, що А. Загнітко підходить до класифікації парцелятів відштовхуючись від парцельованої одиниці:

- 1) одиничне підрядна парцельована частина;
- 2) кілька підрядних парцелятів, об'єднаних у межах однієї структури.

3) парцельований один з членів речення.

До того ж, до основних видів парцельованої конструкції належать: контактні та дистантні; парцельовані структури, де парцелят знаходиться у вакантній та продубльованій позиції; одно та багаточленні парцеляти; та структури з парцелятом, приєднаним на основі підрядних та сурядних зв'язків. Ступінь парцеляції залежить від емоційно-психологічного стану мовця, семантичної значущості парцельованих компонентів та їхньої граматичної самостійності в структурі речення [9, ст. 89].

Актуальне членування речення залежить від фрагменту первинної конструкції, яка стає парцелятом. Відповідно з нею та її позицією й змінюється акцентування й актуальне членування. Власне, за цією позицією парцелята класифікуємо парцельовані конструкції на дистантні й контактні.

Наприклад: *«Я тебе обмацала всього, поки латала. Та й не одну бороду знайшла на тобі, аж дві.»* [37. ст. 5]. Парцелят *«знайшла»* є контактним до базового речення.

Позиція парцелята буває дублюючою, якщо у реченні наявні однорідні члени речення, та вакантною (за відсутності однорідних членів). Головні ж члени речення у ролі парцелята займають дубльовану позицію: *«— Не у панів, а в панни. У білої панни.»* [37. Ст.5].

У загальному розумінні парцельовані структури складаються з основної структури - автосемантичної - і розташованої після неї парцелята - синсемантичної структури, що визначається актуальним членуванням парцельованої конструкції. Таким чином, після головного повідомлення з'являється додаткова нова інформація (парцелят), додаючи нові чинники для розуміння загального змісту. Основна структура висловлювання пов'язана з парцелятом важливим структурно-семантичним відношенням.

За Шульжуком, виділяють два типи парцеляції у реченні з однією граматичною основою на факторі зв'язків між членами даної синтаксичної структури: інтенціональну (передбачувану) та екстенціональну (непередбачувану) [38. Ст. 16].

Інтенціональна парцеляція у структурі речення охоплює такі категорії: підмет-присудок, присудок-додаток та присудок з обставиною. Парцеляція даних екстенціональних членів речення включає різні типи атрибутивних компонентів, напівпредикативні елементи та однорідні члени речення.

Дехто з вчених виокремлюють наступні типи парцельованих конструкцій:

1) Сильна парцеляція, де ні базова структура, ні парцелят не містять структурно-семантичної завершеності.

2) Середня парцеляція, де базова частина чи парцелят демонструють ознаки синтаксичної та семантичної завершеності.

3) Слабка парцеляція, що переважає у складних безсполучникових реченнях, де жодна з частин не уточнює іншу.

Нюанси взаємодії та співвідношення між базовою структурою та парцелятом уможливають встановлення критеріїв розрізнення різних типів парцеляції в межах речення, а отже, призводять до виявлення відповідних структурних моделей парцельованих конструкцій [30, ст. 60].

Дослідивши підходи до класифікації парцельованих конструкцій, пропонуємо розмежовувати їхні структурні моделі за наступними характеристиками:

- 1) граматичну віддаленість парцелята від базового речення та опорного слова;
- 2) позиціонування відносно базової частини;
- 3) наявність залежних конструкцій парцелята;
- 4) кількість парцелятів відносно цілісної конструкції;
- 5) синтаксична роль парцелята у конструкції простого речення.

Серед численних класифікацій часткових речень не існує загальноприйнятої. Кожна класифікація має важливе значення з огляду на складність членування й різноманітність критеріїв, що робить складним завдання охарактеризувати явище у межах однієї класифікаційної схеми.

1.3 Стилiстичний складник парцельованих одиниць

Пiд час аналізу було помічено, що парцеляція, виступаючи ресурсом експресивного синтаксису, вiдображає стилістичну авторську позицію щодо прагматичних та естетичних аспектів повiдомлення.

З точки зору актуального членування речення, дослідники розглядають парцеляцію як спосiб створення одного або кількох нових самостійних ремантичних центрів у реченні. Ця селективна роль парцеляції є ключовою, оскільки вона очевидна при будь-якому текстовому виді парцельованої конструкції.

Таким чином, парцеляція, як комунікативно-експресивний прийом, набуває значущості в художніх текстах, репрезентуючи категорію експресивного синтаксису, для якої мова виробляє специфічні синтаксичні засоби реалізації.

Використовуючи непередбачувану паузу, парцеляція може акцентувати найбільш значущі деталі висловлювання, створюючи ефекти, подібні до сповільненої зйомки або передачі динамічної послідовності подій.

Більшість дослідників погоджуються з тим, що у своєму стилістичному потенціалі парцеляція виконує дві основні функції: семантично-підсилювальну та ритмомелодійну; додають також додаткову функцію видільну.

А. Квятковський вважає, що надати мовленню інтонаційної виразності через його фрагментарну артикуляцію – головна мета парцеляції [28, с. 96].

А. Загнітко зазначає, що при парцеляції складнопідрядного речення, в якому підрядна частина має другорядне смислове значення, виникає парцелят з відносно легким смисловим навантаженням. У таких випадках парцельований сегмент спирається на стрижневу структуру. І навпаки, коли підрядна частина несе значну інформацію, формується парцелят із семантичною самостійністю, хоча й зберігає формальну залежність [9, с. 527].

Певна частина парцельованих конструкцій можуть створювати поширювальну функцію, спрямовану на спрощення складних, розлогих висловлювань і підвищення

їхньої зрозумілості.

Повторення елементів і велика кількість детермінантів сприяють створенню споглядальної атмосфери, імітуючи неквапливий хід думки.

Явище парцеляції часто стає прийомом створення аргументативної та наголошувальної функції, підкреслюючи ті елементи висловлювання, які сприяють розвитку аргументативного складника та посилюють переконливість публіцистичного тексту.

Підтекст відіграє особливу роль у сприянні однозначному сприйняттю та формуванню асоціативних образів і саме парцеляція є показником підтексту у творах художнього стилю.

Загальноновизнано, що парцельовані конструкції поширені як у художній, так і в публіцистичній літературі, проте розмовний дискурс все таки залишається передовим простором для парцеляції.

На думку Мацько Л. І. та Мацько О. М., парцеляція в художніх текстах слугує таким стилістичним цілям

- 1) В описах - для ілюстрації обставин дії та виділення конкретних деталей;
- 2) Для передачі емоційного та психічного станів персонажів;
- 3) для уточнення змісту основного висловлювання;
- 4) ритмізувати прозу та викликати у читача відчуття «присутності» [24, с. 165].

Важливо підкреслити значення паузи між основним компонентом і парцелятами з точки зору стилістичних характеристик. Слід зазначити, що пауза виконує особливо блискучу функцію при імітації чужого мовлення. Загалом, цей поділ допомагає зрозуміти емоційний та чуттєвий світ героя та його стан. Крім того, відмежований сегмент, підкреслений тривалою паузою, може навіть дати уявлення про характер людини, її особливості та темперамент [9, с. 2].

Стилістично акцентується завжди на парцеляті, що посилює значення основного речення та його ритмічну мелодіку. Однак, окрім цього, парцельовані

частини виконують багато інших стилістичних функцій.

Отже, парцеляція постає високоефективним та емоційно забарвленим засобом передачі та акцентування думки, оскільки переплітає авторську оцінку з об'єктивною інформацією, з початкової структури речення.

Розділ 2 ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЯВИЩА СИНТАКСИЧНОЇ ПАРЦЕЛЯЦІЇ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»

2.1 Парцеляція у системі простого речення

Зібрані дані свідчать про те, що будь-який елемент речення може бути парцельований. Актуальне членування речення залежить від того, який компонент речення парцелюється. Також від цього залежить інтонаційні акценти всього текстового фрагмента. Найголовнішим структурним чинником парцеляції будь-якого елемента речення є його позиція. Вона буває вакантною (коли однорідні члени речення відсутні) або продубльованою (якщо вони присутні). Головні члени речення, які парцелюються, як правило, бувають у дублюючій позиції.

Крім того, аналіз накопиченого фактичного матеріалу дозволяє зробити висновок, що підметова парцеляція - є непоширеним прийомом в ідеологічному стилі Василя Шкляра.

Під час парцелювання *підмета* актуалізується суб'єкт дії, а парцелятом може бути як простий, так і складений підмет. Наприклад: «*А може, ця сила була в їхній хаті? Сила, яка вже рятувала Ворона, коли одного разу він навідався додому*» [37, ст. 88]; «*Смерть є смерть, думав ворон. Десь і моя походжає вже недалечко*» [37, ст. 108].

Модель парцеляції однорідних *підметів* є структурно типовою: один підмет зазвичай залишається в конструкції базового речення, коли усі інші виносяться у частину парцелята (переважно два-три). Також активно зазнають парцеляції однорідні підмети, що відокремлені від базової структури при узагальнювальному слові. Наприклад: «*Танасиха так жалібно заквилила над убитим, що заплакали не тільки Ганнуся з матір'ю – всі. Жінки почали витирати сльози, чоловіки познімали шапки, діти попринишкали*»

Прості дієслівні речення, будучи парцельованими у постпозитивній ролі,

служать стилістичними та семантичними фокусом висловлювання. Парцелят такого типу підсилює предикат базового речення та дає змогу автору глибше зануритися в емоційний та психічний стан персонажа, його бажання чи наміри.

Парцеляція однорідних **присудків** базової частини сприяє максимальному розкриттю семантичного потенціалу. Наприклад: «— *Ти ще не таке заслужила. Примірай*» [37, с. 160]. «*Я тебе обмацала всього, поки латала. Та й не одну бороду знайшла на тобі, аж дві.*» [37, ст. 5]; «Так шо, земляк, давай! Вип'єм за твою службу в Черкасах.» [37, ст. 20]; «Відтоді, каже, це мій оберіг. Але я не про те. Я про силу його.» [37, ст.104].

На основі лексико-семантичних характеристик однорідних членів речення ми виокремлюємо конструкції, які належать до однієї семантичної категорії слів. Ці конструкції допомагають уточнити інформацію та конкретизувати початкове висловлювання в наступних частинах.

Отож, парцельовані присудки позиціонуються дубльовано й, помітно, що найчастіше зв'язані безсполучниковим зв'язком між парцельованим присудком та базовою частиною речення: «— *Не смій такого казати. Ніколи не смій, чуєш?*» [37, ст. 102].

Присудки, що зазнають парцеляції зазвичай займають вакантну позицію: «*Ходімо мерщій до землянки, там тебе ждуть не діждуться. І знаєш, як зробимо?*» [37, ст. 89].

Зрідка можемо зустріти й дистантні присудки: «— *На весну вони повернуться! Чуєте, батьку? Обов'язково повернуться!*» [37, ст. 325].

Варто зазначити, що в проаналізованому романі Василя Шкляра парцельовані прості присудки є частовживаними. Парцельований для логічного наголосу в реченні, простий присудок у таких конструкціях залишається структурно узгодженим з базовою частиною, бо координується з підметом.

Часте вживання парцельованих однорідних присудків можна пояснити

характеристикою присудка як компонента речення з найвищою частотністю вживання.

Зауважуємо в останньому реченні винесення у парцелят присудка разом із залежним словом, що надає йому стилістичної значущості. Інші наведені приклади свідчать також про те, що парцельовані конструкції з парцелятом-присудком можуть утворюватися за допомогою сурядних сполучників. Такі сполучники використовуються у парцельованих висловлюваннях, аби пом'якшити мовну неоднорідність та покращити ритмічність й мелодійність речень.

Окрім того, єднальні сполучники теж використовуються при винесенні присудків-парцелятів у відмежовану частину для того, щоб налаштувати увагу на повідомленні й підкресити важливість подальшої інформації.

Вакантна позиція парцельованих присудків в аналізованих структурах є явищем непоширеним. Дана конструкція ущільнює речення, розширюючи водночас семантичний обсяг головного речення (базової частини). Однак у тексті не було виявлено жодної такої граматичної конструкції.

Зустрічаємо й дистантні присудки: «Сотник Бойко машинально склав ту газетку увосьмеро й також хотів запхати до нагрудної кишені, але я його зупинив. Узняв її, демонстративно відірвав клапоть паперу саме з тієї передовиці і, сховавши газету до кишені, почав скручувати нову "козячу ніжку".» [37, ст.85].

Знаходимо у тексті семантичні вияви послідовності подій у контекстах з парцельованими присудками, наприклад: *«Мусимо дочекатися тієї години, коли весь світ пересвідчиться, що таке жидо-московська комуна, і наш нарід, протверезівши, знову візьметься за зброю. Тоді ми здобудемо і нових союзників за кордоном, і нові свіжі сили на Батьківщині. Тоді й розпочнеться нова боротьба»* [37, ст. 93].

У наведених прикладах розглядаємо, що парцелятів, утворених від головних членів речення може бути достатньо велика кількість: до чотирьох. Як правило, головні члени речення дублюються, тоді як другорядні розміщуються на вакантних позиціях, маючи на меті пояснити, надати додаткову інформацію, тонко відтінити

нове значення та додаткову інформацію.

Абзацна організація для парцельованих структур значно менш поширена. Мовознавець Ю. Л. Старовойт зазначає: «використання абзаців при парцеляції може змінювати синтаксичну та композиційну структуру мовленнєвого відрізка, а також уможлиблює значне збільшення кількості предикативних і поліпредикативних одиниць, що підлягають парцеляції» (Старовойт, 1993). Таким чином, парцеляція абзацу створює окремі інтонаційні структури, які є відмінними, але зберігають граматичну та семантичну зв'язність між відмежованим членом та базовою частиною речення: « – Заче́м тебе́ это́ нужно?»

– Бо я вас ненави́джу, – сказала вона» [37, с. 48];

Зважаючи на лексико-семантичні особливості головних однорідних членів речення, парцельовані конструкції, утворені від них, мають різне лексичні й граматичні навантаження. Присудкові парцеляти, що належать до однієї семантичної категорії, конкретизують та уточнюють базову частину.

Отже, присудкова парцеляція відзначається в романі В. Шкляра значною перевагою у вживанні, аніж парцеляція підметів. Активно членуються парцеляти від однорідних присудків (у простому реченні).

Розгляд матеріалу засвідчує нерівномірність розподілу парцеляційної активності різних компонентів речень, побудованих на базі простого речення. Аналізуючи різні типи членування в романі Василя Шкляра «Маруся», стає очевидним, що другорядні члени речення членуються частіше. Зокрема, синтаксичні конструкції з відокремленими обставинами є найпоширенішими, за ними йдуть додатки та означення.

Поширеним явищем у романі виявилось парцелювання другорядних членів речення, особливо відокремлені та однорідні члени, що зумовлено їхньою відносною автономністю в структурі речення та специфічним характером їхніх лексичног значення. Відокремлені означення у структурі з означувальним словом, вираженим

іменником або займенником, описують нову чи додаткову інформацію про предмет чи особу, слугують для його характеристики, тим самим інтонаційно акцентуючи підкреслену ознаку.

Відокремлені **означення** у структурі з означувальним словом, вираженим іменником або займенником, описують нову чи додаткову інформацію про предмет чи особу, слугують для його характеристики, тим самим інтонаційно акцентуючи підкреслену ознаку.

У парцеляції означень, що узгоджуються з головними членами речення у первинному реченні, помічаємо домінантність вакантної позиції: *«Ворон сіпнув ніздрями – відчув якийсь невловимо знайомий запах, що легенько війнув від Досі. Дразливо приємний, але невгаданий»* [37, с. 20]; *«Диво було тільки в тому, що тут вона побачила знайомого штабс-капітана. Худий, змарнілий, обстрижений наголо»* [37, ст. 21]. *«Назустріч їм виходив Бень у довгополому лапсердаку, горбатий, з рудою борідкою. Проте милий і чемний»* [37, ст. 23].

Дублююча позиція для парцельованого означення не особливо характерна: *«— Не у панів, а в панни. У білої панни.»* [37, ст. 5]; *«— Ой, на кого ж ти, соколе, нас покидаєш, у які краї вирушаєш? У краї темні, краї холодні..»* [37, ст. 331].

У художньому стилі розміщення парцелятив-означень у постпозиції означального слова є ознакою емоційності та інтонаційного акцентування. Конструкція такого типу надає означенню експресії, поміщаючи в контекст, подібний відокремленим конструкціям, які за своєю природою є інтонаційно забарвлені [8, с.223].

У досліджуваному тексті спостерігаємо парцеляцію означень у не узгодженій позиції. Наприклад: *«Я передам генералу Тютюнникові, буде вам і подяка, й печатка. Від самого Петлюри»* [37, с. 165]; *«— Такою була Веремієва воля. Щоб його поховали у брилі й вишиванці»* [37, ст. 2]; *«Вони під'їхали чотириколісною бричкою до хати — це край села, біля Кривого Узвозу. Де жили Веремієва мати та його молода дружина*

Ганнуся» [37, ст. 11].

Прикметною рисою стилю письма В. Шкляра є акцентування уваги на певному елементі речення через його повторення у формі парцеляту, прикладом чого може слугувати: «— Не у панів, а в панни. У білої панни.» [37, ст. 5].

Розрізняємо поширені і непоширені узгоджені означення. Непоширені означення можуть бути прикметником чи дієприкметником. Наприклад: «Ворон сіпнув ніздрами — відчув якийсь невловимо знайомий запах, що легенько війнув від Досі. Приємний, але невгаданий» [37, ст. 15].

Тим часом, означення, поширеної структури часто бувають прикметниковими чи дієприкметниковими зворотами. Наприклад: «Диво було тільки в тому, що тут вона побачила знайомого штабс-капітана. Худий, змарнілий, обстрижений наголо» [37, ст. 21].

Високий рівень експресивності структурно мають однорідні означення, що парцелюються – таким чином утворюється семантико градаційний ряд. Наприклад: «Чорновус одразу впізнав вухатого москаля, який учора тицьнув йому для насмішки "кумхвету", а біля нього трусилася напівгола дівка. Ряба з лиця, зате тілиста, повногуба й така гаряча, аж парувало з неї» [37, ст. 25].

Повторювані фрагменти, подібні до цього, можуть суттєво посилити поширене, але неузгоджене означення, як це показано в наступному уривку:

«Ще змалечку їздив сюди з батьком на олійню, до млина, на базар. Де батько завжди купував йому маківники, золотисті медяники-коники й довгі м'ятні "кумхвети" в позлітках по два за копійку, від яких язик прилипав до піднебіння» [37, ст. 23]. Парцеляція таких елементів посилює смислову значущість тексту, слугуючи фокусом для синтаксичної структури. Зі стилістичної складової, такі відмежовані частини підкреслюють значення авторського опису.

Парцеляти означення мають подібну морфологічну будову до означень у класичному простому реченні, але демонструють підвищений рівень експресії

написаного. В аналізованому тексті мають перевагу багаточленні конструкції. Наступні приклади ілюструють деякі з одночленних утворень: «Ще донедавна тут, на Уманщині, трусив комуну, як грушу, отаман Дерещук. До речі, ваш колега, моя ясна пані, колишній народний учитель» [37, ст. 168].

Зустрічаємо у матеріалах означення, що виражені прикладкою: «*Невдовзі всі почули про отамана Веремія. Отаман-вітер*» [37, ст. 28]; «*Он і Дося очам не повірила, уздрівши його живого, на radoщах подарувала свою шапку, що пахне дикою орхідеєю, кадилом духмяним, Досею і... минулою ніччю. О, то ще та бестія!*» [37, ст. 59]. Така прикладка може бути як непоширеною, так і поширеною.

Аби передати емоційний стан та внутрішні роздуми персонажів використовуються парцеляти, в яких кілька компонентів речення, таких як присудок і підмет (роз'єднані), парцелюються в цілісну комунікативну одиницю: «*Змучені, голодні, вимоклі на дощі. Ми верталися до Лебединського лісу після невдалого нападу на гамазей торфової виробки біля Іванової Гаті й залізли в клуню перепочити та обсушитися..*» [37, ст. 357].

У романі також зустрічаються парцельовані **додатки**. Опрацьовані матеріали демонструють більшу поширеність багаточленних сегментованих конструкцій. Наприклад: «*Я бачив, як хлопці падають духом. Що робить із людьми безнадія*» [37, ст. 304].

Зміст базової частини уточнюється завдяки останній відмежованій конструкції. Одночленні конструкції конструкції теж бачимо: «*Виловімо всіх до одного. Чуєте? Всіх!*» [37, ст. 109].

Спостерігаємо, що парцелят функціонує як деталь, пропонуючи нову інформацію та підвищуючи зрозумілість тексту. Контактні парцельовані додатки використовуються значно частіше дистантних. Ці додатки відповідають за важливі семантичні та стилістичні функції. Розглянуті додатки не можуть зазнавати самотійності, бо контекстно зв'язані з первинною конструкцією й самотійно не є

зрозумілими. Наприклад: *«Здавна ж відомо, що Бог, відбираючи в чоловіка розум, іноді дарує йому за це виняткову здатність. Пророкувати»* [37, ст. 311].

Тим не менш трапляються і парцеляти-додатки у дистантній позиції: *«Спершу в коридорі почувся тупіт і крик. Потім у сусідній палаті постріли»* [37, ст. 281].

Прикметно, що такі інтервали в структурі речення несуть інтонаційно наголошене забарвлення і не вважаються стилістично нейтральними. У цих реченнях логічний акцентується пояснювальний компонент, підкреслюючи власну ключову роль у даній конструкції, оскільки контактність, незалежно від того, йдеться про головні чи другорядні члени речення, залежить лише від авторського ідіостилю.

Характерно, що один прямий чи непрямий додаток залишаються у структурі базово речення, коли інші додатки зазнають парцеляції. У романі зрідка зустрічаються додатки в дублюючих позиціях: *«Після цього кожен, уже як повноправний советський громадянин, міг собі йти під три вітри. Кожен... окрім отаманів. Наших отаманів»* [37, ст. 281].

Вакантна позиція парцельованих додатків є значно поширеніша:

«Спершу в коридорі почувся тупіт і крик. Потім у сусідній палаті постріли» [37, ст. 281]; *«Тож потрібно було поквитатися з ворогом, нагадати про себе й заразом показати хлопцям, що опускати руки ще рано. Потрібно помститися за "отаманську раду"»* [37, ст. 407].

Таким чином, граматична непослідовність використання членів речення викликає відчуття невпевненості автора, що ефективно відбивається на читачеві, посилюючи залучення до тексту.

Наступним семантично парцельованою структурою стають прямі і непрямі додатки, ускладнені залежними словами. Наприклад: *«І все почалося. Розсунулася завіса, на сцені з'явився... солдат ще аж тої давньої- давньої царської армії. У білій безкозирці, білих штанах і синьому мундирі з червоними відлогами. — Шельменко»* [37, ст. 36].

Ми бачимо, що у розглянутих реченнях парцелювання зазнають додатки, що виражаються іменником у родовому та знахідному відмінках з вживанням прийменників. До того ж, у базовому реченні залишаються прямі додатки, коли інші виносяться у парцелят.

Додатки демонструють значно меншу схильність до відокремлення в реченні, ніж означення. Це явище, ймовірно, пов'язане з тим, що, відрізняючись від інших другорядних членів речення, іноді додаток є необхідною частиною речення.

Отже, речення з парцельованими додатками конкретизують, уточнюють, доповнюють зміст базової частини, виражають спрямованість предиката на об'єкт, а граматична непослідовність використання додатків викликає відчуття невпевненості автора, що ефективно відбивається на читачеві, посилюючи залучення до тексту, до того ж, майстерно імітуючи спонтанне мовлення або послідовний потік думок. Крім того, зворотне розташування компонентів у структурі речення та інтервали між ними можуть розглядатися як індикатори стилістичного акценту.

У романі Василя Шкляра відокремлені **обставини** становлять найбільшу частину відмежованих другорядних членів речення, часто представлені окремими прислівниками або іменниками в непрямих відмінках:

«Вони зустрілися поглядами – і враз обнялися. Міцно, по-чоловічому» [37, с. 78];
«І тут він ледве не задихнувся від того, що побачив у тьмяному освітленні гасового ліхтаря, який висів на бантині. Під цим ліхтарем на застеленому сіні» [37, ст. 327];
«У Лебединському лісі під волоським горіхом. Оце вдруге народилися на світ» [37, ст. 281].

За кількістю переважають багаточленні обставини-парцеляти:

«Боротьба захлинулася, але, хай там що, мусила мати продовження. З останніх сил, з останнього зубовного скреготу» [37, ст. 407].

Рідкісною виявилася парцеляція обставин у дистантній позиції. Значно частіше трапляється контактна парцеляція.

У романі дублювальна позиція не є поширеною серед парцелят-обставин у романі і не зустрічається.

Відповідно вакантна позиція парцелят-обставин навпаки є широкоживаною.

Комунікативна значущість та експресивні відтінки притаманні типовим поширеним обставинам, які означають **процес дії або стан**. Вони мусять виражатися предикатом і конденсують семантико-синтаксичну структуру речення. Ці обставини демонструють різноманітний спектр значень і використовують різні способи для їхнього вираження. Наприклад: *«Птіцин тріумфував. З бандитським кублом у Холодному Яру покінчено»* [37, ст. 316]; *«Дуже таємно. Тільки для командирів дивізій, полків і начальників штабів персонально в руки»* [37, ст. 390].

У відпарцельованій позиції, як наведено у прикладах, найефективнішим методом є відокремлення обставин, виражених одиничними прислівниками, які часто стоять у вакантних позиціях: *«— Славно. Тільки, на жаль, післязавтра не вийде»* [37, ст. 116]; *«Уважно. Промацайте все від Чутянського лісу і, якщо буде треба, аж до Лебедина й Звенигородки»* [37, ст. 118]. У цих випадках парцеляти спрощують структуру висловлювання, водночас посилюючи його смислову глибину.

Помічаємо обставини, виражені одиничними іменниками у непрямих відмінках: *«Рубав не по шиї. По тім'ю»* [37, ст. 15]; також можливе вираження порівняльним зворотом: *«— якби не знав, у який бік вони сунуться, то відразу й не вгадав би. Ніби теж когось піджидали»* [37, ст. 152].

Парцельовані обставини, що стосуються **способу дії** підкреслюють характеристики дії, стану, ознак і способу їх вираження, тоді як обставини, що стосуються місця дії, привертають увагу читача до обстановки, в якій відбувається дія. Наприклад: *Вони зустрілися поглядами – і враз обнялися. Міцно, по-чоловічому* [8, с. 78]; *« — знов зачмихав-заскреготав потяг, я відірвав мою пташку від себе і підсадив її до вагона. Так ніби вийняв із грудей своє серце й подав його кондукторові, і почав провалюватися в безодню»* [37, ст. 188].

У досліджуваних текстах помітно переважають прості речення з сегментованими **обставинами часу**. Наприклад: *«По правді сказати, я лише тут, у переліску, дізнався, хто потрапив у наші сіті. Коли переглянув їхні документи»* [37, ст. 15]; *«Зі скаженим іржанням здиблися передні скакуни, скидаючи з себе вершників, а коні, що мчали за ними, закрутилися, замісили ногами на місці. Тоді котрийсь із кавалеристів відповів Вовкулаці тим самим»* [37, ст. 34].

Згідно з результатами нашого дослідження, обставини з різних груп, що відпарцельовуються у висловлюванні, несуть більше семантичне навантаження через свою ізольованість порівняно з іншими елементами речення. Наприклад: *«Можна, можна було йти на Київ, якби не сліпа віра в повернення нашої армії. У вересні двадцятого, коли в Мошнах зібралися три курені холодноярців (уже під проводом Деркача), коли надійшла Степова дивізія Костя Блакитного, підоспіли загони Лютого, Голого, Мамає»* [37, ст. 29].

Таке парцелювання висловлювання допомагає надати інформативності й донести до читача вірний смисловий акцент, задуманий автором:

«Відтоді, каже, це мій оберіг. Але я не про те. Я про силу його.» [37, ст. 104];
«— А ти бий тупим боком, — порадив я. — Поміж вуха. Як кролів» [37, ст. 15].

Отже, прикметною рисою авторського стилю Василя Шкляра є активна парцелювання присудків, означень та обставин, рідше сегментуються підмети та додатки. Частотність відмежованих конструкцій помітно зростає з підвищенням емоційної насиченості твору. Парцелювання посилює експресивне виділення кожного елемента висловлювання, інтенсифікує глибину думки, сприяє створенню виразного ритмічного потоку в тексті. Така синтаксична структура сприяє глибшому розумінню змісту, дає змогу авторові передати своє бачення зображуваних подій, а читачеві - краще сприйняти авторський задум.

У простому реченні другорядні члени, як правило, зазнають парцелювання найчастіше, причому найбільший потенціал до відмежування мають однорідні та

відокремлені члени речення. Завдяки певній відносній автономності у структурі речення та унікальному характеру їхнього синтаксичного зв'язку.

Отже, парцеляція другорядних членів речення допомагає розкрити глибинну семантику, закладену автором в тексті. Розчленування частин речення з атрибутивною семантикою слугує прийомом емоційно-експресивного виділення ознаки, а також функціонує як засіб семантичного акцентування, посилюючи відмежовану ознаку та підвищуючи її комунікативну важливість.

2.2 Парцеляція у системі складного речення

Процес парцеляції речень не обмежується лише їхніми складовими частинами (головними і другорядними членами речення), в аналізованому романі також спостерігаємо парцелювання частин складного речення. Ці частини можуть бути пов'язані між собою сурядним, підрядним й безсполучниковим зв'язком. Таке явище відмежування слугує однією з характерних рис ідіостилю автора. Мета цього прийому відмежування складнопідрядних і складносурядних речень в окремі парцеляти полягає у виділенні найважливіших елементів повідомлення.

Парцеляція на основі синтаксично складного речення - це активний прийом, під час якого підрядне речення або сурядне речення відокремлюється шляхом відмежування однієї чи декількох складових частин, утворюючи самостійне речення, яке є структурно завершеним, але не має цілісного значення. Це спонукає до вивчення семантичних, структурних і функціональних аспектів парцелятив та їхніх конструкцій у тексті. У художньому стилі парцеляцію зазвичай використовують завдяки текстотвірному потенціалу складного речення. Експресивна оповідна манера Василя Шкляра тяжіє до впорядкування складних речень у смисловому плані задля інформативного розвантаження тексту.

Окремі сегменти як складнопідрядних, так і складносурядних речень стають комунікативно незалежними у позиції відпарцелювання: *«"Погонич" у плащико-пильовику на прізвище Самохін був діловодом того ж таки виконкому і також*

"підіймав" сільське господарство. Тобто вигрїбав хлїб у селян» [37, ст. 214.

Отже, коли складнопірядне речення зазнає парцеляції, між предикативними компонентами зберігаються певні семантичні зв'язки, чому сприяє використання відповідних сполучників. Однак диференціація між складносурядними структурами та звичайними простими реченнями ускладнюється через низький граматичний зв'язок між базовим елементом і утвореним парцелятом.

Тим не менш, можливість відмежувати частину **складносурядного** речення зумовлена комунікативною функцією цих частин. Наприклад: «—*Починайте відправу, отче. І якщо можна, то не розтягуйте. Бо нас тут і ранок застане*» [37, ст. 2]; «—*одразу зрозуміла, хто вони. Та було пізно.*» [37, ст. 102]; «*Він говорив три години, не стуляючи рота. І його не перебивали*» [37, ст. 50].

Найбільшого значення набуває парцеляція сурядних компонентів, що перебувають між собою в розділових відношеннях, оскільки це посилює значущість кожної окремої частини. Наприклад: «—*Це, мабуть, щось по-конячому, він же тобі не пояснить. Але мені подобається.*» [37, ст. 102]; «*..неси швидше її сюди, звелїла вона Вовкулаці, поки я пазуху не застїбнула. І він побїг, принїс немовля і хотїв уже дати тягу, поки вони не передумали..*» [37, ст. 128].

Найбільшого значення набуває парцеляція сурядних компонентів, що перебувають між собою в розділових відношеннях, оскільки це посилює значущість кожної окремої частини.

Наприклад: «—*Це, мабуть, щось по-конячому, він же тобі не пояснить. Але мені подобається.*» [37, ст.102].

«*..неси швидше її сюди, звелїла вона Вовкулаці, поки я пазуху не застїбнула. І він побїг, принїс немовля і хотїв уже дати тягу, поки вони не передумали..*» [37, ст. 128].

Як уже зазначалося, складнопірядні речення мають граматичну схожість з простими реченнями з точки зору кількості та типів сполучників, проте сурядні

елементи у складному реченні мають більшу синтаксичну автономію порівняно з однорідними членами у простому ускладненому реченні.

Сурядні частини складнопідрядного речення безпосередньо пов'язані між собою без втручання інших елементів. Це, природно спрощує умови для парцеляції.

З проаналізованого тексту можна зауважити, що частини складного речення, пов'язані протиставним сполучником «однак», найчастіше стають парцельованими частинами. Це слугує для посилення контрасту та привернення уваги до сегментованої частини. Наприклад: *«Армія УНР опинилася інтернованою за колючим дротом колишніх польських союзників. Однак збройна боротьба ще роками тривала майже на всіх теренах України» [37, ст. 1]; «І потяглися до Кременчука всі оті губревкоми, парткоми, БеБе, губчека, військкоми та всілякі інші "коми", яких наплодила комуна. Однак я не про те, я хочу сказати про головного черкаського "бебеха" Яшу Гальперовича, який наважився вирушити в таку небезпечну дорогу на авто лише з чотирма чекістами-охоронцями, якщо брати до уваги й шофера» [37, ст. 13]; «Він уже знав, що ті дзвони сповіщають про появу в цих краях ворожої сили, її потугу, шляхи пересування. Однак про двобій не йшлося» [37, ст. 45]; «Вовкулака чув, як він нерівно дихає, ворухкається, як прищикнув комарика біля вуха. Однак вставати не вставав аж до ранку..» [37, ст. 322].*

Завдяки структурному розмежуванню предикативного компонента в таких складних реченнях фінальне висловлювання набуває підвищеної смислової значущості. Парцельовані структури отримують значення розвитку, уточнення, пояснення, інформативну доповнюючи.

Складносурядні речення між базовим частиною і утвореним парцелятом зберігають внутрішньо-реченнєві смислові відношення незмінними. У межах таких конструкцій можна виокремити такі функційно-семантичні вияви сурядності:

- єднально- смислове відношення: *«Називайте мене Панасом, якщо вам так більше*

наравиться. А тут, за столом, можна і Фаньою» [37, ст. 19]; «— О, пряженого молока дитині даси. А п'ять хлібів і дві риби вам будуть як знахідка. Ось побачте. Тепер же ташуйтеся спати» [37, ст. 181];

- **послідовний тип відношення:** «..це через них виникла твалтовна потреба створити новий губерньський центр ближче до "осиного гнізда бандитизму". І потяглися до Кременчука всі оті губревкоми, парткоми, БеБе, губчека, військкоми та всілякі інші "коми", яких наплодила комуна» [37, ст. 13];

- **зіставний або протиставний тип відношення:** «Відтоді, каже, це мій оберіг. Але я не про те.» [37, ст. 104];

- **розділовий тип відношення** (між складносурядними частинами): «— Ми вже й так забарилися. Якщо хочемо застати генерала Гулого, не гаймо ні хвилини» [37, ст. 138]; - зображують чергування обставинних подій, сприяючи відкритості в межах кількох парцелятив.

Відмежування складних речень із єднальними, приєднувальними та протиставними відношеннями є свідомим і стилістично вмаркованим задумом автора. У складному реченні вона виникає через необхідність змінити інтонацію речення та підкреслити певну інформацію, тим самим сприяючи її висвітленню та інтонаційному відокремленню. Водночас така структура підтримує структурно-смісловий зв'язок сурядних сегментів, про що свідчать їхні смислові відношення.

Парцелювання складносурядних речень, що перебувають у контрастних розділових відношеннях між собою, має особливе значення, оскільки посилює еквівалентність дій та ілюструє їхню однакову величину, створюючи тло збалансованої конкуренції: «Або він переконав себе, що в цьому лісочку ніякого дідька немає. Або йому страх як закортіло мати на грудях орден Червоного прапора..» [37, ст. 155].

Наскрізною рисою побудови романів є парцелювання предикативних компонентів у **складнопідрядних реченнях**. У таких структурах підрядні частини

виконують роль сегментованих компонентів, надаючи оповіді емоційної глибини: «— *Зігрійся трохи. Щоб удома не журилися.*» [37, ст. 103].

У межах парцельованих конструкцій, утворених навколо підрядних предикативних елементів, логіко-предикативний зв'язок, що пов'язує тематичне членування (тему і рему) повного речення, залишається незмінним, а внутрішньо-реченнєві предикативні відношення між його компонентами активізуються і оновлюються.

Дослідник З. Денисенко окреслює умови, що сприяють членуванню складнопідрядних висловлювань:

1) можливість конструкції набувати значення, в якому підрядна частина-парцелят не має базованого (первинного) значення;

2) можливість підрядної частини передавати додаткове видільне значення і, навпаки, здатність головної частини уточнювати свій зміст додатковим повідомленням, що несе уточнювальну, вказівну або обставинну семантику [17, с. 184].

З матеріалу ми виокремили складнопідрядні речення з відчленованими частинами, що відповідають таким самим реченням непарцельованої структури. Вони хоч і не є частотними, проте виявляють в аналізованих текстах комунікативно-стилістичною забарвленістю щодо інтонаційного виділення відмежованої предикативної частини. Трапляються складнопідрядні речення з різними підрядними частинами: прогнозованими та непрогнозованими. Ми класифікуємо їх на основі загальноприйнятої класифікації за семантичними та структурними факторами:

1. Суб'єктно-атрибутивні (означальні): «— *який славний у тебе мальчик. Такий міг вирости хіба в лісі*» [37, ст. 23]; «*Килимок! Такий же, як і на стіні, повстаний килимок, тільки вчетверо менший*» [37, ст. 57].

Варто зазначити, що складнопідрядні речення, у яких парцеллюється означальна

підрядна частина, є рідкісним явищем в аналізованих текстах.

2.Складнопідрядні речення з парцелятом - підрядною частиною (з'ясувальні речення), виявлені у матеріалі, вирізняються тим, що часткова підрядна частина компенсує неповноту головної (опорної) частини. Наприклад: *«Ганнуся все бачила. Як велике колесо крутить триб із дерев'яними зубами, від чого все тут двигтіло й ходило ходором»* [37, ст. 27]; *«Але Птіцин вже навіть не чув. Як марафонець, що з останніх сил доніс радісну звістку до місця призначення, мертвий упав головою на стіл і захріп»* [37, ст. 49].

3. Складнопідрядні речення з єднальною займенниковою складовою також можуть зазнавати парцеляції завдяки авторському задуму. Найголовнішим у цих конструкцій є те, що в головній частині міститься співвідносне слово, яке узгоджується зі сполучником у підрядній частині. Наприклад: *«Ти таке чув коли-небудь? Щоб чоловік прочитав Шевченка і став "бандитом"?»* [37, ст. 26].

Отже, навіть позиціонуючись як окрема структура, парцеляти складнопідрядних речень підтримують логічні, смислові та граматичні зв'язки з головним реченням.

У досліджуваному тексті функціонують складнопідрядні речення розчленованої структури (з детермінантною характеристикою). У таких висловлюваннях з базовою частиною залишає зв'язок підрядна і не є обов'язковою для реалізації головної як комунікативної одиниці.

Часто Василь Шкляр використовує стратегію парцеляції складнопідрядних речень, що містять підрядне обставинне речення **причини**. Причинова підрядна частина розташована після базової частини, проте завдяки парцеляції стає автономною. Таким чином, підрядний елемент складного речення набуває комунікативної значущості й акцентується значення причини описуваної події: *«— Починайте відправу, отче. І якщо можна, то не розтягуйте. Бо нас тут і ранок застане»* [37, ст. 2]; *«— Зачем тебе это нужно? — Бо я вас ненавижду, — сказала*

вона» (с. 48); «— У них там в уряді та штабах у всіх були інші завдання. Бо там зібралися польські підпанки, австрійські фендрики резерви, кар'єристи й авантюристи...» [37, ст. 234].

Сполучниками на кшталт «**наче**», «**як**» та «**ніби**» вживаються для з'єднання відпарцельованих елементів складнопідрядних речень з **порівняльною** семантикою.

Приклад: «Вовкулака при нічному багатті сам виповів Воронові свою таїну. Ніби передчував загибель і хотів висповідатися» [37, ст. 60].

До того ж, окрім порівняльної семантики, дані сполучники можуть також виступати задля вираження **причинного** значення. Наприклад: «Та ось удалині замаячили перші підводи. Вони мовби й не їхали, а ледь-ледь ворушилися. Ніби теж когось піджидали» [37, ст. 152].

Порівняльна підрядність, закладена сполучниками «наче», «нібито», «як», варіюється також до означення підрядності **способу дії**: «— нарешті спитала вона, повернувшись до Ворона обличчям, і він відчув таку ніжність, що заболіло серце. Наче те незаймане дівча зійшло до нього з дозрілого вишневого дерева» [37, ст. 100]; «Біжу і Ходя притулилися плечем до плеча. Ніби стояли в шерензі» [37, ст. 247];

У згаданих конструкціях сегменти пояснюють спосіб дії головної (опорної) частини та підтримують зв'язок і співвідношення з нею, передусім за допомогою сполучників на зразок «ніби».

Варто зазначити, що зазнають парцеляції не лише складні речення з однією підрядною частиною, а й з декілька. В таких прикладах очевидною є підвищена самостійність відмежувань: «—Починайте відправу, отче. І якщо можна, то не розтягуйте. Бо нас тут і ранок застане» [37, ст. 2].

Бачимо, що у Василя Шкляра виявились непоодинокі моменти, коли парцелятами ставали й складні речення з підрядними обставинним **часу**. Завдяки парцеляції такого типу речень, звертається підвищена увага на часову характеристику дії, що виконується у базовій частині. Наприклад: «Поки воюємо, він ще нічого, а як

настає затишшя, йому наче пороблено. Впадає в таку нуду, хоч викинь чоловіка, аби на інших не перейшла та хвороба» [37, ст. 164].

Складнопідрядні речення з підрядною обставинною семантикою **мети** теж активно відмежовуються для підкреслення смислової ваги парцелята, тобто пояснити призначення дії в базовому реченні. Парцеляція таких складнопідрядних речень акцентно аргументує передумову тих чи інших дій та вчинків. Наприклад: «— Починайте відправу, отче. І якщо можна, то не розтягуйте. Бо нас тут і ранок застане» [37, ст. 2]; «— Зігрійся трохи. Щоб удома не журилися.» [37, ст. 103].

Завдяки парцелюванню такого типу складнопідрядного речення, як підрядне **допустове**, читачеві вдається чітко зауважити дію, незважаючи на яку, все таки відбується головна у висловлюванні. Парцеляти у таких реченнях мусять займати постпозицію. Наприклад: «..давно не мав веселих пригод, то чого б не розважитися. Хоч, може, почує щось новеньке» [37, ст. 323]; «Саме час зробити те, що тобі раджу. Хоч як мені шкода назавжди прощатися з тобою» [37, ст. 426]; «... зрозумій мене, Вороне, я все-таки жінка, мені треба вчасно й помитися, і розчесатися, і ще децю зробити, а це не так просто, як вашому братові. Хоч воно кожному важко жити кротом» [37, ст. 10].

Розглядаємо також конструкції з відпарцельованим підрядним елементом **умови**: «Той, кому треба, той і повернеться. Хай тіки запахне весною» [37, ст. 324].

У прикладах помітна часткова природа незавершеності парцелятивних структур. Більшість парцельованих частин складного речення (як ми зауважували раніше) займають вакантну позицію, хоча іноді ми зустрічаємо й дублюючу. Вони можуть бути у контактному й дистантному варіанті вираження . До того ж, поступове нашарування конструкцій-парцелятив є характерною рисою авторського ідіостилю.

Головні частини складнопідрядного речення, що зазнає парцелювання, зберігають лінійну послідовність, а відмежований підрядний елемент узгоджується з попереднім головним реченням. Він залишає за собою граматичний зв'язок до

базового речення та ідентичність за структурою із нерозчленованим реченням.

Таким чином, для утворення парцелята з ненавантаженою інформаційною семантикою піддають членуванню складнопідрядне речення, де залежна частина не несе первинної інформаційної ваги.

Особливу увагу привертає прийом парцеляції, застосований для складнопідрядних типів речення у нюансах вираження модальності. За такої умови відпарцельована підрядна частина виражатиме загальний модально-синтаксичний зв'язок висловлювання з екстралінгвістичною дійсністю. Розглянувши складову модальності парцелятів, зауважуємо, що вона пояснюється базовою частиною, з якою вони пов'язані. Тим не менш, значення модальності підрядного елемента стає автономним і частково залежить від головної частини.

Таким чином, для утворення парцелята з ненавантаженою інформаційною семантикою піддають членуванню складнопідрядне речення, де залежна частина не несе первинної інформаційної ваги. За таких обставин речення-парцелят зберігає істотну залежність від базового речення. І навпаки, коли парцелюванню піддається змістовно насичений підрядний елемент, відпарцельована одиниця виявляє семантичну самостійність, хоча й зберігає певну залежність від головного речення.

За нашими спостереженнями, кожне з наведених висловлювань можна пунктуаційно відредагувати, замінивши, до прикладу, крапку на кому перед відчленованою частиною складного речення. Й навіть у такому випадку, сенс речення, граматичний зв'язок між частинами та склад парцелята (підрядної частини) залишаться незмінними. Змінним виявилася лице інтонаційна складова тексту: акцентування зазнаватиме переміщення, ритміка висловлювання вирівнюється. Щоправда, відпарцельована підрядна частина, знову приєднавшись до базової, загутить свою еспресивність.

Отже, парцельовані одиниці є важливими чинниками експресії та емоційного наголошування інформації у реченнях. Також залишається активним зв'язок

предикатів у парцельованих структурах описаних типів. Це допомагає підтримувати тему і рему у взаємозалежності, як елементи актуального членування.

Істотним явищем виявилось парцелювання предикативних частин у складних **безсполучникових реченнях**. Воно сприяє створенню особливого ритмічного потоку в тексті. Таке відмежування слугує для підкреслення значущості певних частин складної конструкції без сполучників.

Розгляньмо приклади: *«Тоді вибачай. Наш лісовий режим посту не передбачає»* [37, ст. 104]; *«І тут Вовкулаці дійшло. Той незбагнений подив, що його охотив, як тільки він побачив Куземка, тепер збільшився в ньому стократ, миттєво розрісся до того, що не вмщався у Вовкулаці, розривав груди і не давав дихати»* [37, ст. 328].

У вищезгаданих конструкціях парцеляти від складних безсполучникових речень зберігають причинно-наслідковий зв'язок й семантичний з головною частиною. Тим не менш, завдяки парцеляції з'являється додатковий вираз експресії, динамічності й стилістичній напруженості зображуваних дій.

Наприклад: *«Доля дедалі більше від нас відверталася. У середині червня безслідно пропали Цокало, Фершал й одноокий Карпуть»* [37, ст. 237]; *«Ми принишкили неподалік печери, готові щомиті зірватися з місця. Кожен тримав коня за вуздечку, погладжуючи його, щоб часом не заіржав»* [37, ст. 237].

Цю ритмічність задає можливість парцелята надавати додаткові значення, часто слугуючи влучним тлом для основної дії.

У сфері розчленованих складних речень з безсполучниковим зв'язком з подібними компонентами найефективнішою структурою є та, де парцелювання можемо побачити між однорідними відношеннями у складі простого речення (тобто не тільки між конструкціями без сполучників), як-от у цьому прикладі: *«Минуло, може, днів зо два, як уже Вовкулака проситься до Гризла: поїду, каже, в Звенигородку, подивлюся, як там брат, бо чогось душа моя не на місці. Проскочу, каже, туди та*

назад, довідаюся, чи він хоч живий, чи не відтяв там йому Філіц руку по само плече» [37, ст. 326].

Розділ 3 ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРОЗОВОМУ ТВОРІ

3.1 Стилiстична функція введення парцельованих членiв речення

З огляду на стилістичний й синтаксичний складник, І.Ковалик виокремлює певні ознаки тексту: лінійність, зв'язність, конструктивність, відокремлення, інформаційний складник та семантично-структурна закінченість тощо.

З огляду на вивчений матеріал та праці багатьох мовознавців, робимо висновок, що досягти когерентності у тексті авторів вдається найбільшою мірою завдяки застосуванню парцеляції; використання у структурі парцельованих частин А.Загнітком визначається як «мовленнєвий прийом для визначення цілої синтаксичної конструкції декількома частинами (фразами)» [9, ст. 234].

У такому разі відпарцельована конструкція містить у собі значення єдиної структурно-семантичної одиниці, розділеної на два чи більше елемента, які з'єднані просодично або за допомогою пунктуаційних знаків.

У урочині «Залишенець. Чорний Ворон» Василя Шкляра речення з парцельованими частинами використані аби відобразити й емоційно підсилити різні стилістичні характеристики: зображення головних та другорядних дії; кількість та різноплановість діячів; їхні ознаки; обставини за яких відбуваються головні та другорядні дії; акцентування певних додаткових деталей тощо.

Тому почати стилістичну характеристику парцельованих частин у романі варто з головних членів речення. Вони зазвичай вживаються для точнішого опису психологічного та емоційного портрету героя: *«Гамалій, Завірюха... Так могли обкрутити тільки свої. Перекинчики»* – конкретизації основного вислову [37, ст. 52].

Помітно те, що Василь Шкляр у певних інформаційних компонентах, що

потребують стилістичного наголошення для більш вдалого сприйняття загального висловлювання, застосовує повторювального прийому елементів.

За досліджуваним матеріалом, парцеляти від однорідних присудків (різних семантичних груп), зазвичай функціонують задля акцентування на логічно важливому фрагменті висловлювання: *«Я тебе обмацала всього, поки латала. Та й не одну бороду знайшла на тобі, аж дві.»*[37, ст.5]. *«Ходімо мерщій до землянки, там тебе ждуть не діждуться. І знаєш, як зробимо?»* [37, ст. 89].

Прикметно, що таке членування присудків, що повторюються й характеризується дублювальною позицією, стає підґрунтям для внутрішньомовленнєвого актуалізаційного прийому; створення експресивного-емоційного ефекту.

Читацькі спостереження вказують на емоційно-впливову функцію структур із своєрідним нанизуванням присудків-парцелят, оскільки ті служать особливому способу вираження експресії, коли іплікуються емоції, закладені автором, й зображувальна дія стає акцентною.

Також для акцентування читацької уваги й експресивної виразності емоційно-психологічного стану Василь Шкляр у романі «Залишенець. Чорний Ворон» використовує парцелювання **означення**.

Наприклад: *«Ворон сіпнув ніздрями – відчув якийсь невловимо знайомий запах, що легенько війнув від Досі. Дразливо присмний, але невгаданий»* [8, с. 20];

Ми помічаємо метод ампліфікації й у випадку парцелювання означень у творі. Тобто, парцельовані одиниці можуть бути структурно різні, проте виконувати схожі функції – яскраво охарактеризовувати персонажів, місць, предметів; задавати безпосередні реалістичні відчуття, закладені для опису зображення читачеві. Описової завершеності для деяких парцельованих означень допомагає досягати їхня поширюваність підрядними конструкціями. Наприклад: *«Назустріч їм виходив Бень у довгополуму лапсердаку, горбатий, з рудою борідкою. Проте милий і чемний»*[37,

ст. 23].

Найменш вживаний парцельований другорядний член речення, безсумнівно, у романі виявився **додаток**. Парцельовані додатки у нашому досліджуваному творі введені задля актуалізування певних змістових зауважень; аби уточнити елемент базової частини; стилізувати мовленнєве вираження героїв роману та увиразнити ритміку мови. Наприклад: *«Спершу в коридорі почувся тупіт і крик. Потім у сусідній палаті постріли»*[37, ст. 281].

Відмежування **обставин** у відносно автономні одиниці зумовлює їхня не обов'язкова присутність у базовому реченні для того, щоб повною мірою позати структурну та смислово довершеність. Для читача завдяки інтонаційному акценту вдається відчутти безпосередньо позицію персонажа. Наприклад: *«Птіцин тріумфував. З бандитським кублом у Холодному Яру покінчено»* [37, ст. 316]; *«Але Птіцин все одно був у гуморі. Після святкової вечери у Штеренберга..»* [37,ст. 316].

Відтак, автор має змогу підкреслити такі характеристики обставинності дії, як стан; спосіб виконання дії; мету, час, а також на особистісних враженнях героїв. Наприклад: *Вони зустрілися поглядами – і враз обнялися. Міцно, по-чоловічому* [37, с. 78];

Тому ми вважаємо, що членування головних та другорядних членів речення зумовлене авторським наміром емоційно виділити зміст в межах парцельованих частин. У проаналізованому романі ці парцельовані члени слугують для вираження значущих моментів в описах подій, персонажів та предметів, змалювання обставин дій, пояснення емоційно-психологічних станів героїв та вираження їхніх власних думок.

По суті, парцельовані структури можуть стати повноцінним комунікативним вузлом висловлювання для інтонаційного й смислового наголошування.

3.2 Вплив синтаксичної структури на сприйняття та інтерпретацію досліджуваного тексту

Отож, одним із найважливіших, за нашою думкою, інтонаційно-стилістичних тенденцій усного мовлення на письмі є парцеляція. А найповнішу картину стилістичного впливу парцелятивів для сприйняття та інтерпретації тексту можна зобразити шляхом вивчення її на прикладі членування простого та складного типів речення.

Парцеляція будь-яких членів речення у простій синтаксичній структурі (одна граматична основа) допомагає подати додаткову інформацію у стислому та лаконічному вигляді для читача. Буває, що відчленований компонент може пояснити інформацію з базового речення зовсім з іншої й нової точки зору: *«Тоді вибачай. Наш лісовий режим посту не передбачає»* [37, ст.104].

Ми помітили, що фундаментальною функцією застосування парцеляції у реченнях виявилася **уточнювальна функція**. Тобто, парцельоване висловлювання набуває неабиякої виразності та експресії, завдяки авторському підбору схожих за семантикою або спільнокореневих морфем.

Функція уточнення притаманна усім типам парцелятивів, проте найбільше тим, які займають контактну позицію. Тобто парцельована частина йде на місці після базової частини й розташовується недалеко від опорного компонента. Наприклад: *«У Лебединському лісі під волоським горіхом. Оце вдруге народилися на світ»* [37,ст. 281].

Щодо складносурядного типу, то вони також сприяють **уточнювальній функції** у членованій конструкції та служать формуванню **інформативності** у побудові художнього тексту. Наприклад: *«Називайте мене Панасом, якщо вам так більше наравиться. А тут, за столом, можна і Фаньою»* [37,ст. 19].

Речення з відпарцельованим **сурядним** смисловим зв'язком надає нову,

додаткову інформацію, сприяючи розширенню сенсу й нових деталей базовому реченню, інформаційно вже завершеного.

Парцеляція **безсполучникових** складних конструкцій, частини яких рівноправні (сурядні), сполучувані лише за допомогою розділових знаків, є дуже важливою. Результатом такої стратегії підвищується еквівалентність описуваного у даних предикативних елементах: комунікативно самостійним постає парцелят, проте зіставні та протиставні зв'язки з минулою предикативною конструкцією зберігаються. Наприклад: *«Доля дедалі більше від нас відверталася. У середині червня безслідно пропали Цокало, Фершал й одноокий Карпусь»*[37, ст. 237].

Ми вже бачили, як парцеляти (відмежовані частини речення) виділяють ключові елементи у висловлюванні. Це підкреслює інформацію та поглиблює розуміння. Усі подані нами приклади зосереджені на прямій мові героїв, імітуючи розмовну мову, де паузи й логічне акцентування мають велике значення. Мовці використовують паузи, щоб привернути увагу до важливих моментів, а парцеляти, у свою чергу, мають можливість висловити це на письмі, уточнивши, та лінійно акцентувавши. У цьому й полягає інформативна функція парцельованих конструкцій.

Дослідження структури роману В. Шкляра свідчить, що **складнопідрядні** речення з відокремленими підрядними частинами (означальними) характеризуються посиленням стилістичний ефектом на враження читача. Речення на кшталт *«— який славний у тебе мальчик. Такий міг вирости хіба в лісі»* [37, ст. 24] є прикладом такого підходу.

З текстового матеріалу роману, помічаємо, що до парцелювання вдаються й багатокомпонентні структури, тобто **складні з різнимим видами зв'язків**. Описані парцеляти допомагають значно збільшити суб'єктне тло тексту. Наприклад: *«Починайте відправу, отче. І якщо можна, то не розтягуйте. Бо нас тут і ранок застане»* [37, ст.2].

Автори часто використовують прийом парцеляції до складного речення, щоб

розкрити деталі персонажів. Цей прийом полягає у використанні фрагментів невисловлених думок персонажа безпосередньо в оповіді, звільняючи її від обмежень, пов'язаних з обмеженістю текстової частини оповідача.

Помітно, що **описову функцію** у романі забезпечують обставини-парцеляти зі значенням порівняння як у простому, так і в складному реченні: *«Усі були в гуморі — раділи першому, вже по-справжньому теплому сонцю і сміялися з найменшої абищичі. Сміялися і з отаманової кобили Зірки, яка, зачувши весняну теплінь, втратила сором і терлася об Солонькового жеребця..»* [37, ст.7].

Прийом парцеляції також може сприяти **розвитку тексту**, розширюючи зміст оригіналу. Ця тексторозвивальна або текстопоширювальна функція досягається за допомогою парцелювання узгоджених та неузгоджених означень. Вони діють як компоненти розширення тексту, надаючи додаткові деталі про поняття, згадані в головному реченні.

Парцеляція розбиває речення на окремі частини, виділяючи кожен елемент та його стилістичне тло. Це створює динамічний ефект, що відображає складність людського мислення. Це дозволяє авторам легко інтегрувати внутрішній світ персонажів в оповідь.

Зрештою, парцеляція покращує розуміння на багатьох рівнях. Вона дозволяє авторам висловити свою точку зору на події та персонажів, а читачам - глибше зрозуміти авторське бачення.

Усі парцеляти пов'язані із загальним змістом тексту. Вони створюють різні типи комунікації залежно від стилю написання. Також ці елементи мають певну структуру й композицію, семантичне значення і прагматичне призначення. Їхні характеристики залежать від мовної системи та конкретного тексту. Конкретно у тексті парцеляти набувають додаткового значення та семантичного акценту й отримують, окрім денотативного значення, великий приріст семантики завдяки утворенню додаткової реми.

Таким чином, значно підвищується рівень загальної експресії та стилістичної насиченості твору. Зокрема, у літературних і публіцистичних текстах, де парцеляти використовуються для виділення важливої інформації та перебирання на себе частини стилістичної ваги: *«Боротьба захлинулася, але, хай там що, мусила мати продовження. З останніх сил, з останнього зубовного скреготу»* [37, ст. 407].

Таким чином, парцельовані конструкції збільшують інформаційну глибину речення, посилюють смислову значущість його непрофільних елементів і надають як цим елементам, так і всьому тексту підвищеної експресивності.

Отже, у підсумку визначаємо, що парцеляція - це потужний інструмент експресивного синтаксису для виразного письма. Він дозволяє автору виділити конкретні сенси, відокремивши їх від основного речення; зосередити увагу на певній інформації, підкресливши її, й зміщувати акценти в тексті, переставляючи «потік» ідей та варіюючи актуальне членування композиції.

ВИСНОВКИ

Загалом, художня література, особливо проза, часто використовує стилістичні прийоми, які порушують типову синтаксичну структуру речення.

З аналітичного огляду праць, досліджуючих парцеляцію, вона, як прийом, що вивчався десятиліттями, стає все більш поширеною й актуалізованою для досліджень в сучасній літературі.

Парцеляція — це прийом експресивного синтаксису, метою якого є розчленувати синтаксично цілісний текст на інтонаційно розмежовані частини. Він передбачає поділ повного речення на окремі частини з чітким наголосом. Ці частини, які називаються «парцельованими елементами» або «парцелятом», додають тексту виразності.

Парцельована конструкція – це простий або складний елемент, що утворюється за рахунок парцеляції й роздвоюється базова частина та парцелят – відчленований композит, який характеризуються напруженою стилістичною виразністю.

Отже, парцеляція стає цінним інструментом, коли автор хоче викликати експресивні емоції та залучити читача.

Ми розмежовуємо парцельовані висловлювання спираючись на вид членованого елемента, поділивши парцеляцію на типи простого речення, коли беруть участь головні і другорядні члени, та складного речення, коли парцелюємо частини складносурядного, складнопідрядного і безсполучникового речень.

На основі аналізу емпіричних даних виявлено характерну рису письменницького стилю Василя Шкляра - уживання парцельованих висловлювань, що різняться за ступенем вживаності, функціями, експресивним рівнем та складниковою частиною. Членування речення на парцеляти є засобом експресивного синтаксису, який слугує для зображення своєрідного опису явищ і вносить чинники новизни.

У сфері простого речення членуванню піддаються всі його компоненти,

включаючи основні елементи, що складають підмет і присудок. Суб'єктно-предикатне членування актуалізує роль суб'єкта в дії, тоді як предикатне членування впорядковує семантичну структуру речення і виділяє дію.

У романі додатки зазнають порівняно менших модифікацій у сфері парцеляції, ніж інші другорядні члени, такі як означення та обставини – вони найчастіше парцелюються як у сфері простого речення, так і складного.

У мовній складовій роману «Залишенець. Чорний Ворон» складнопідрядні речення активно зазнають парцеляції. Зокрема, парцеляція особливо ефективна в складнопідрядних реченнях, з'єднаних протиставним сполучником «однак». Така будова посилює контрастність обох сегментів, підкреслюючи відмінність між ними та привертаючи увагу читача до протилежних ідей.

Отже, визначено, що Василь Шкляр віддає перевагу парцелюванню однорідних присудків та різного виду обставин, наступним по кількості вирізняється парцелювання означень, а на третьому місці – парцельовані підмети та додатки.

Парцеляція поширюється на всі категорії складних речень. У мовній складовій роману «Залишенець. Чорний Ворон» складнопідрядні речення активно зазнають парцеляції. Зокрема, парцеляція особливо ефективна в складнопідрядних реченнях, з'єднаних протиставним сполучником «однак». Таке стратегічне розміщення структур посилює контрастність обох сегментів, підкреслюючи відмінність між ними та привертаючи увагу читача до протилежних ідей.

Однак парцелювання складнопідрядних конструкцій стає неможливим за умови препозиційному розташуванні підрядного елемента. Семантика підрядного речення часто слугує часовим орієнтиром або чинником, що має вирішальне значення для виконання головним реченням своєї комунікативної функції.

Завдяки опису структурно-граматичних та логіко-семантичних особливостей парцельованих конструкцій доведено, що парцелювання є яскравою ознакою індивідуально-авторського стилю Василя Шкляра, який дає змогу сконцентрувати

експресивність у пластичному словесному образі.

Крім того, підрядний елемент складного речення може передавати додаткові обмежувальні відтінки у висловлюванні. Водночас парцелювання таких елементів слугує для сегментації тексту, акцентування семантичних опор, введення несподіваних пауз і зміни ритму. Парцельовані конструкції загалом мають високе комунікативне значення, несуть суттєве смислове та контекстуальне обтяження, вносять нюансні відтінки зображуваних подій.

Отже, пророблений нами аналіз підкреслює, що зміни й модифікації синтаксичних одиниць, що стосуються парцеляції, значно посилюють виражальний потенціал художнього дискурсу. Цей процес уможлиблює передачу яскравих стилістичних нюансів і функціональних виразів, які зазвичай не зустрічаються в стандартній літературній мові.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Алефіренко М. Ф. Лінгвокреативні процеси формування фразеологічної семантики. Мовознавство. 1988. № 5. С. 35–41..
2. Ачилова В. П. Парцеляція як один із прийомів експресивного синтаксису / В. П. Ачилова // Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: «Філологія. Соціальні комунікації». – 2011. – Т. 24 (63), 1 Ч.2. – С. 25 – 31.
3. Баллі Ш. Загальна лінгвістика и питання французької мови:, 1975. 456 с.
4. Великий тлумачний словник української мови [авт. уклад. Бусел В. Т.].
5. Волобуєва О. О. Парцельовані складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини як одиниця експресивного синтаксису в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття / О. О. Волобуєва // Філологічні студії. – 2013. – Вип. 9. – С. 492–497. –
6. Голобородько Я. «Чоловіча» проза Василя Шкляра / Я. Голобородько // Вісник НАН України. – 2010. – № 4. – С. 57–63.
7. Денисенко З. Парцеляція як явище експресивного синтаксису. Мовознавчий вісник : збірник наукових праць. Черкаси, 2008. Вип. 6. С. 67–73.
8. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навч. посіб. Київ : Вид-во «Академія», 2005. 368 с.
9. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с. 26
10. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с. 26
11. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретикоприкладний аспект.
12. К.: Перун, 2004. – 1440 с.
13. Кадомцева Л. О. Синтаксис простого речення. Київ : Вища школа, 1995. С. 110–

114.

14. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. посіб. Київ : Либідь, 1995. 312 с.
15. Конюхова Л. І. Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 1999. 15 с.
16. Конопленко Н. А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Конопленко Наталія Анатоліївна. – Донецьк, 2007. – 186 с
17. Коцюбовська Г. А. Приєднувальні конструкції: функціонально-текстовий аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський національний університет. Дніпропетровськ, 2002. 188 с.
18. Корнійчук, К. Тищенко. – К. : Основи мовознавства, 1998. – 324 с
19. Кочерган, М. П. Загальне мовознавство [Електронний ресурс] / М. П.
20. Кочерган. - 2-е вид., випр. і доп. - К. : Академія, 2006. - 464 с.
21. Літературознавчий словник - довідник. За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. - 2-е вид., виправл., доп. Серія: Nota bene. - Київ: вид. Академія 2007 р. - 752 ст.
22. Літературознавчий словник–довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с
23. Марич С. М. Структурні і смислові особливості парцельованих / С. М. Марич // Українське мовознавство. – К., 1988. – Вип. 15. – С. 75 – 78.
24. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
25. VI Международная научная конференция Днепропетровск, ДНУ имени
26. Олеся Гончара, 22–23 апреля 2013 г.) : материалы / составитель Т. С.
27. Плющ Н. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. Українська мова і література в школі. 1981. № 1. С. 68–71.

- 28.Пешкова О. Г. Еволюція підходів до визначення поняття «мовна гра». Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : зб. наук. праць. Острог, 2014. Вип. 44. С. 238–239.
- 29.Пристайко. – Д. : Нова ідеологія, 2013. – 356 с.
- 30.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля–К, 2008. 712 с..
- 31.Словник лінгвістичних термінів : лексикологія, фразеологія, лексикографія / за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Вид-во О. Голіней, 2011. 268 с.
- 32.Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : монографія. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с.
- 33.Старовойт Ю. Л. Абзацна парцеляція речень у системі експресивного синтаксису : автореф. дис. ...
- 34.Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Соссюр ; [пер. з фр. А.
- 35.Федонюк В. Є. Парцеляція як засіб організації прозового тексту (на матеріалі чеської мови). Слов'янський збірник. Вип. III. Одеса : Одеський держ. ун-т, 1998. С. 111–114.
- 36.Шарманова Н. М. Українська афористика : структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кривий Ріг, 2005. 217 с.
- 37.
- 38.Шкляр В. М. Залишенець. Чорний Ворон [Текст]. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 384 с.
- 39.Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук– К.: Академія, 2004. 406 с.
- 40.Шевченко Т. В. Парцеляція в сучасному поетичному мовленні другої половини ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Шевченко Тетяна Василівна. – Дніпропетровськ, 2007. – 194 с.

41. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови / М.У. Каранська. – К.: Либідь, 1995. – 312 с.